

ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จังหวัดชัยภูมิ Study of Applying the Principle of Metta (Loving-Kindness) to Reduce Violence on Women, Chaiyaphum Province

¹พระมหาวิทยา วิชชากร (คลังบริบูรณ์), ²พระศรีสัจญาณมุนี, ³พูนศักดิ์ กมล

¹Phramaha Wittaya Vijjakaro (Klangboriboon), ²Phrasrisatchyanamuni

³Poonsak Kamol

^{1,2,3}วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding author, e-mail: wittayaklangbosiboon@gmail.com

Received: June 13, 2025; Revised: June 28, 2025; Accepted: July 07, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความรุนแรง 3) เพื่อประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดเก็บข้อมูล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีความเกี่ยวข้องในอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 20 คน ประกอบไปด้วยกลุ่มสตรี, พระสงฆ์, เยาวชน, นักวิชาการกฎหมาย, นักพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ในจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้วิธีการเจาะจงตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ มีผลต่อการลดความรุนแรงต่อสตรี ด้วยการเสริมสร้างความเข้าใจในหลักเมตตาและการจัด การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ จะสามารถช่วยลดปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน 2. หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อลดความรุนแรง พบว่า หลักเมตตาธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ช่วยเสริมสร้างการมีสติและการมองเห็นผู้อื่นด้วยความรักและความเข้าใจ การส่งเสริมให้บุคคลในสังคมมีทัศนคติที่ดีต่อกัน และการฝึกฝนในการปรับอารมณ์และไม่ใช้ความรุนแรง เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อลดความรุนแรงและสร้างสังคมที่สงบสุข และ 3. ประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักเมตตา เพื่อเข้าใจความรู้สึกและสถานการณ์เฉพาะของสตรีและเด็ก ซึ่งอาจเผชิญกับความเปราะบางทั้งทางร่างกาย จิตใจ ค้ำครองจากความรุนแรง การละเมิด หรือการกดขี่ เช่น ความรุนแรงในครอบครัว หรือการใช้แรงงานเด็ก หลักเมตตาเมื่อนำมาใช้กับสตรีและเด็ก จะช่วยสร้างสังคมที่เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล และยั่งยืนมากขึ้น

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักเมตตา, ปัญหาความรุนแรง

Abstract

This research has three main objectives: To study the situation and problems related to violence against women in Thai society and in Chaiphum Province, To examine Buddhist principles (Dhamma) that can help reduce violence, and To apply the principle of metta (loving-kindness) to reduce violence against women in Chaiphum Province. This is a qualitative research study. Data were collected through interviews with 20 key informants in Mueang Chaiphum District, Chaiphum Province. The participants included women, Buddhist monastic leaders, youth, legal scholars, and social development and human security officers in Chaiphum. A purposive sampling method was used, focusing on issues relevant to the research objectives.

The research findings revealed that:- 1. The situation of violence against women in Thai society and Chaiphum Province: The study found that applying the principle of metta (loving-kindness) to reduce violence against women in Chaiphum has a positive impact. Promoting understanding of the concept of metta, strengthening family relationships, and building support networks through various organizations can contribute to a sustainable reduction in violence within the community. 2. Buddhist principles for reducing violence: The study found that key Buddhist teachings such as metta (loving-kindness), karuna (compassion), mudita (sympathetic joy), and upekkha (equanimity) help cultivate mindfulness and encourage seeing others with love and understanding. Promoting positive attitudes among individuals in society, along with training in emotional regulation and non-violence, are essential principles that can be applied to reduce violence and foster a peaceful society. 3. Applying the principle of metta to reduce violence against women in Chaiphum Province: The study found that applying the principle of metta helps in understanding the feelings and specific circumstances of women and children, who may face physical and emotional vulnerability. This includes protection from violence, abuse, or oppression such as domestic violence or child labor. When metta is applied to women and children, it contributes to building a more compassionate, supportive, and sustainable society.

Keywords: Application, loving-kindness, the problem of violence.

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาอาชญากรรมประเภทหนึ่งซึ่งได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น อันบอถึงความเสี่ยงของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ที่มีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการกระทำผิด ซึ่งไม่ต่างจากพฤติกรรมผู้ใหญ่ ความรุนแรงอันจะก่อความเสียหายให้กับคนรอบข้าง คือ คนในครอบครัว และสังคมนั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้มองไปถึงสาเหตุจากองค์ประกอบภายใน คือ ตัวกิเลสภายในจิตใจของมนุษย์ซึ่งเดิมที่มีความบริสุทธิ์ แต่เพราะอุปกิเลสที่จรมาจึงทำให้มนุษย์เกิดมีจิตวิเลส ในทางผิดๆ และตกเป็นทาสของอารมณ์ร้ายต่างๆ อาทิอารมณ์ชกน้าให้ใคร ให้รัก ให้อยากได้ ได้แก่ ราคะ โสระ อิจฉาริษยา (อยากได้) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลงผิด) ฯลฯ ผู้ที่ตกอยู่ในวังวนของอารมณ์เช่นนี้เมื่อมีองค์ประกอบภายนอกมาเสริมด้วย เช่น เศรษฐกิจฝืดเคือง ความมีทัศนคติที่ผิดของคนในชุมชนหรือ

สังคมที่เห็นว่าความรุนแรงสามารถนำมาใช้ต่อรองในการเจรจาหรือใช้แก้ปัญหาได้ หรือเห็นว่าการกดขี่ข่มเหงเป็นสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจเหนือกว่าเป็นต้น ก็ย่อมหลงผิดก่อการประทุษร้าย สร้างความเดือดร้อนแก่ครอบครัวและสังคมส่วนรวมไม่หยุดหย่อน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) โดยผู้ถูกกระทำเป็นส่วนใหญ่มักจะเป็นเด็กและสตรี ซึ่งนับวันจะยิ่งเพิ่มจำนวนและทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศปัจจุบันนี้ ความรุนแรงเป็นปัญหาที่ซับซ้อนมีหลากหลายมิติ ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัยตั้งแต่ปัจจัยระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับสังคม โดยมีสาเหตุมาจากบุคลิกภาพอันเป็นผลจากพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดู ความเจ็บป่วยทางจิตครอบครัว แยกแยกปัญหาทางเศรษฐกิจ การใช้สารเสพติด การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การแบ่งชนชั้น เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงยังมีอยู่ในสังคม ซึ่งผลกระทบจากการกระทำรุนแรงมักก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ ตลอดจนส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพในสังคมไทยปัญหานี้มีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากทัศนคติของคนในสังคมเห็นว่าปัญหาความรุนแรงเป็นปัญหาส่วนตัว คนอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเพราะไม่ใช่เรื่องของตัวเองเป็นสาเหตุเชื่อมโยงไปสู่ความรุนแรงดังที่ปรากฏเป็นข่าวและที่ปิดเสียงจากระดับขอความรุนแรงขึ้นต่ำไปถึงระดับปานกลาง และระดับสูงสุด อันส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อคนสังคมโดยรวม ในสังคมไทยปัญหาความรุนแรงมีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน (พระธรรมาภรณ์ กุลยาณธมโม, 2560)

ศาสนาได้มีอิทธิพลมากที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของคนเราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คำสอนต่างๆ ก็มีมากแต่คำสอนที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขนั้น คือ หลักเมตตา หรือหลักแห่งความรักเท่านั้นที่สามารถจะทำให้สังคมโลกมีความสงบได้ถาวร ดังธรรมสุภาสิตที่กล่าวไว้ว่า โลกปิดถัณฐิกา เมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2535) ถ้าการกระทำของคนเรานั้นประกอบด้วยเมตตาทางกาย วาจา และใจ ก็จะทำให้เราทุกคนนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

พระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนมนุษย์ทุกคนมีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยการเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีทั้งปวงและ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ดังพระโอวาทปาติโมกข์อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาและถือว่าเป็นหัวใจหลัก ของการมีเมตตาธรรมในจิตใจของพุทธศาสนิกชน

ความรุนแรงในสังคมปัจจุบัน ต้องพิจารณาให้ทั่วถึงทั้งในระดับปัจเจก บุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง คือ มิติแห่งการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงทั้งในครั้งแรกที่ยังไม่เคยหรือเมื่อเกิดแล้วมีวิธีป้องกันมิให้เกิดซ้ำอีกในครั้งต่อไป อย่างไรก็ตามมิติแห่งการแก้ไขเมื่อเกิดความรุนแรงขึ้นแล้ว จะทำอย่างไรให้ทุเลาเบาบางลง รวมถึงมิติแห่งการเยียวยาเมื่อมีความรุนแรงเกิดขึ้นแล้ว โดยการนำหลักเมตตามาใช้เพื่อลดความรุนแรง

หลักเมตตาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็น “พรหมวิหาร หรืออปปมัญญา และหมวดเมตตาสูตร เมตตากถา เมตตากาวนา” กล่าวถึงข้อความที่เขียนไว้ในพรหมวิหาร หรืออปปมัญญาว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย” กล่าวถึงข้อความที่เขียนไว้ในเมตตาสูตร เมตตากถา เมตตากาวนา โดยย่อว่า “ควรแผ่และเจริญเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย” เน้นให้คนเราเจริญและแผ่ความความรักความปรารถนาดีในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีขอบเขตเป็นความรักที่ทำให้เกิดสันติภาพแก่สัตว์ทั้งปวง เป็นหลักธรรมอย่างจริงในการกำจัดความชั่วต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวมีความโกรธ เป็นต้น และเป็นบ่อเกิดของบุญกุศลต่างๆ แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติในการเข้าถึงโลกสวรรค์อันมีพระนิพพานเป็นที่สุด สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ปี พ.ศ. 2562-2564 ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 ความรุนแรงในครอบครัวมีอัตราที่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในแต่ละจังหวัด อาจมีสาเหตุเนื่องจากในปี พ.ศ. 2563 ประชาชนในแต่ละจังหวัดได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เกิดการทำให้ผู้ปกครองที่เป็นเสาหลักของครอบครัวตกงาน บ้านขาดรายได้ รายได้ประจำหลักไม่เพียงพอต่อการครองชีพ ได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก จนส่งผลให้เกิดความรุนแรงเกิดขึ้นภายในครอบครัว เช่น ครอบครัวหย่าร้าง เด็กถูกทอดทิ้ง การทุบตีของบิดา-มารดา เป็นต้น และการคาดการณ์แนวโน้มความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มจังหวัด แยกตามประเภทความรุนแรง ปี 2562-2564 ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 ([ออนไลน์], 10 มกราคม 2568) โดยภาพรวมพบว่า ความรุนแรงทางจิตใจมีจำนวนความรุนแรงมากที่สุด จำนวน 197 ราย รองลงมา คือ ความรุนแรงทางร่างกาย จำนวน 179 ราย และความรุนแรงทางสังคม จำนวน 52 ราย จึงทำให้เห็นได้ว่า หากความรุนแรงเกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเกิดจากความรุนแรงทางจิตใจเป็นอันดับแรก ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดความรุนแรงทางร่างกายในระยะต่อมา อาจจะทำให้เกิดการถูกกระทำทางจิตใจบ่อยครั้งจนทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงในการทำร้ายร่างกายจนส่งผลกระทบต่อสังคม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จังหวัดชัยภูมิ เพื่อหาแนวทางในการปรับใช้ตามสถานการณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการลดความรุนแรง
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่องศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีแนวทางการศึกษาในการจัดเก็บข้อมูลอันประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากหนังสือ บทความในวารสาร เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ แผนพัฒนา และฐานข้อมูลที่เป็นแหล่งสืบค้นงานวิจัย (Data sources) เพื่อใช้ในการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการวิจัย แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จังหวัดชัยภูมิ โดยผู้วิจัยได้มีการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แนวทางการศึกษาในการจัดเก็บข้อมูลอันประกอบด้วย

การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บข้อมูลด้านปฐมภูมิ (Primary data) โดยจัดเก็บข้อมูลในกลุ่มสตรี, พระสงฆ์, เยาวชน, นักวิชาการกฎหมาย, นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในจังหวัดชัยภูมิ ในประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัยรวมเป็นจำนวน 20 รูป/คน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ในการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยใน 2 ส่วนตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากหนังสือ บทความในวารสาร เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ แผนพัฒนา และฐานข้อมูลที่เป็นแหล่งสืบค้นงานวิจัย (Data sources) เพื่อใช้ในการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ โดยวิธีการลงไปสัมภาษณ์ในพื้นที่ ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกในกลุ่มกลุ่มสตรี, พระสงฆ์, เยาวชน, นักวิชาการกฎหมาย, นักพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ในจังหวัดชัยภูมิ ตามพื้นที่ที่กำหนดไว้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากหนังสือ บทความในวารสาร เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ แผนพัฒนา และฐานข้อมูลที่เป็นแหล่งสืบค้นงานวิจัย (Data sources) เพื่อใช้ในการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านพื้นที่

ข้อมูลพื้นที่การวิจัย คือ พื้นที่ศาลคดีเด็กและเยาวชนในจังหวัดชัยภูมิ

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ศาลคดีเด็กและเยาวชนในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 20 รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการกฎหมาย	จำนวน 3 คน
กลุ่มที่ 2 กรมควบคุมความประพฤติ	จำนวน 3 คน
กลุ่มที่ 3 เยาวชน	จำนวน 4 คน
กลุ่มที่ 4 พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ	จำนวน 3 รูป
กลุ่มที่ 5 นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	จำนวน 3 คน
กลุ่มที่ 6 กลุ่มแม่บ้าน	จำนวน 4 คน

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีจังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพทั่วไปปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบการสัมภาษณ์ จากนั้นได้สรุปในแต่ละประเด็นดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาความรุนแรงต่อสตรีที่ปรากฏในสังคมไทยและจังหวัดชัยภูมิ ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในสังคมไทยเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จากหลายมุมมอง ดังนี้

สาเหตุของความรุนแรงต่อสตรี วัฒนธรรมและประเพณี สังคมไทยมีบางวัฒนธรรมที่ยังคงเห็นว่าผู้หญิงมีสถานะต่ำกว่าผู้ชาย ซึ่งสามารถนำไปสู่การมองว่าความรุนแรงเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ การศึกษาขาดการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ทำให้สตรีไม่รู้สิทธิของตนเองและไม่กล้ายืนหยัดต่อสู้กับความรุนแรง เศรษฐกิจ สตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมักจะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถหลบหนีออกจากความรุนแรงได้ เช่น ขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีวิต

ผลกระทบของความรุนแรงต่อสตรี สุขภาพจิตและร่างกาย สตรีที่ประสบความรุนแรงมักมีปัญหาสุขภาพทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เช่น โรคซึมเศร้า ความวิตกกังวล สังคมและครอบครัว ความรุนแรงต่อสตรีไม่เพียงแต่กระทบต่อชีวิตของผู้หญิงเอง แต่ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมในวงกว้าง เช่น การทำลายโครงสร้างครอบครัว เศรษฐกิจ ความรุนแรงทำให้สูญเสียโอกาสในการทำงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้หญิงไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ แนวทางการแก้ไขปัญหา การให้ความรู้และการศึกษา มีการจัดโครงการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและการป้องกันความรุนแรงแก่สตรี รวมถึงการสร้างความตระหนักรู้ในสังคม การสนับสนุนทางกฎหมาย รัฐบาลควรมีการปรับปรุงระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อสตรี รวมถึงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและการเข้าถึงบริการต่างๆ การสนับสนุนจากชุมชน การสร้างเครือข่ายสนับสนุนในชุมชน เช่น ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิง เพื่อให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือได้ง่าย

การสร้างความตระหนักรู้ส่งเสริมการศึกษาและการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและความสำคัญของสตรีในชุมชน เช่น การจัดอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเพศ ใช้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อท้องถิ่นในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรีและการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในสังคม สร้างเครือข่ายสนับสนุน ส่งเสริมการสร้างกลุ่มหรือเครือข่ายที่สนับสนุนสตรีในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรีโครงการต่างๆ เพื่อให้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้กำลังใจกันจัดตั้งศูนย์หรือหน่วยงานที่ให้บริการช่วยเหลือทางด้านจิตใจและกฎหมายสำหรับผู้ที่ถูกทำร้าย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการลดความรุนแรงเป็นแนวทางที่สามารถนำมาช่วยเสริมสร้างสังคมให้มีความสงบสุขและลดระดับความขัดแย้งได้ โดยหลักธรรมที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็นหลายประการ ได้แก่

อริยสัจ 4: อริยสัจ 4 ประกอบด้วยทุกข์ สมุทัย นิรทุกข์ และมรรค ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการลดความรุนแรงได้ โดยการตระหนักถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากความรุนแรง และการมองหาสาเหตุของความทุกข์ (สมุทัย) ทำให้เราเข้าใจว่า ความรุนแรงไม่ใช่ทางออก แต่มีทางเลือกอื่นที่สามารถนำไปสู่ความสงบสุขได้

เมตตาและกรุณา: การฝึกฝนเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นช่วยให้เราเห็นคุณค่าของชีวิตและลดความขัดแย้งได้ เมตตาเป็นการคิดดีต่อผู้อื่น ขณะที่กรุณา คือ การช่วยเหลือผู้อื่นในยามทุกข์ยาก การฝึกปฏิบัติเมตตาและกรุณาช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

สติ: การมีสติในการคิดและการกระทำช่วยให้เราไม่ทำในสิ่งที่นำไปสู่ความรุนแรง การมีสติช่วยให้เราตระหนักถึงผลกระทบจากการกระทำของตนเองและสามารถยับยั้งอารมณ์ที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้

การไม่เบียดเบียน: หลักการไม่เบียดเบียน (อหิงสา) เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการลดความรุนแรง โดยการมีจิตใจที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม

การเจริญปัญญา: การเรียนรู้และพัฒนาปัญญาช่วยให้เราเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น และสามารถหาวิธีแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ

การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการลดความรุนแรงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และองค์กรต่างๆ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการฝึกปฏิบัติหลักธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้ผู้คนมีความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมหรือโครงการที่มุ่งเน้นการศึกษาและการฝึกปฏิบัติหลักธรรม เช่น การอบรมสัมมนา การทำกิจกรรมจิตอาสา การสร้างกลุ่มสนับสนุน จะช่วยสร้างความตระหนักรู้ในสังคม และลดระดับความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการลดความรุนแรงจึงไม่ใช่เพียงแค่การสอน หรือการบอกต่อ แต่ต้องมีการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันและการสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความเมตตาและสงบสุขในสังคม.

หลักพรหมวิหารธรรม เป็นแนวทางทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ เมตตา (ความรักใคร่), กรุณา (ความเห็นอกเห็นใจ), มุทิตา (ความยินดี) และอุเบกขา (ความวางเฉย) หลักการเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการลดความรุนแรงต่อสตรีได้ดังนี้:

เมตตา (ความรักใคร่): การส่งเสริมความรักและความเข้าใจต่อกันในสังคม โดยเฉพาะความรักที่มีต่อสตรี ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยและเอื้ออาทรในครอบครัวและชุมชน การให้ความรัก และการสนับสนุนจะทำให้สตรีรู้สึกว่ามีคุณค่าและได้รับการยอมรับ

กรุณา (ความเห็นอกเห็นใจ): การสร้างความเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ยากและความไม่เป็นธรรมที่สตรีต้องเผชิญ การแสดงออกถึงความเข้าใจและสนับสนุนให้สตรีได้รับการปกป้องและช่วยเหลือ เมื่อพวกเธอต้องเผชิญกับความรุนแรง จะทำให้สังคมมีความตระหนักรู้และลดปัญหาความรุนแรง

มุทิตา (ความยินดี): การสนับสนุนและยินดีในความสำเร็จและความสุขของสตรี เช่น การสนับสนุนให้สตรีมีโอกาสด้านการศึกษาและทำงาน การสร้างพื้นที่ให้สตรีได้แสดงออกถึงความสามารถ จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความเข้มแข็งให้กับพวกเธอ

อุเบกขา (ความวางเฉย): การไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเมื่อมีความขัดแย้งในสังคมและการตัดสินใจด้วยความเป็นกลาง ซึ่งจะช่วยลดความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากการเลือกข้างหรือการสร้างความแตกแยกในสังคม การฝึกฝนให้มีความอุเบกขาจะทำให้ผู้คนมีท่าทีที่สงบและไม่ใช้ความรุนแรงในสถานการณ์ที่มีความเครียด

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมในทุกระดับของสังคม ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว ชุมชน หรือในองค์กร จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออาทร และลดโอกาสในการเกิดความรุนแรงต่อสตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความตระหนักรู้และการศึกษาเกี่ยวกับหลักการเหล่านี้ จะช่วยให้ผู้คนมีความเข้าใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสตรีได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนั้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในสังคม ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิได้ในหลายด้าน ดังนี้

พระพุทธศาสนาสอนให้มีความเมตตาและไม่ทำร้ายผู้อื่น การเน้นการไม่ทำร้ายทั้งทางกายและจิตใจสามารถช่วยลดความรุนแรงได้ พระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมความเข้าใจและการสื่อสารหลักธรรม เช่น สติและสัมปชัญญะช่วยให้ผู้คนมีการรับรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดการสื่อสารที่ดีขึ้น และลดความขัดแย้งด้วยการสร้างความเท่าเทียมทางเพศ ซึ่งแนวคิดการสร้างความเป็นเท่าเทียมทางเพศทางพระพุทธศาสนามีแนวทางในการมองเห็นคุณค่าของสตรี การสร้างความเข้าใจในเรื่องความเท่าเทียมจะช่วยลดการเหยียดเพศและความรุนแรงที่เกิดจากความคิดลำเอียง

พระพุทธศาสนาได้มีส่วนในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง โดยหลักธรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในชุมชนสามารถช่วยสร้างระบบสนับสนุนที่เข้มแข็งสำหรับสตรีที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง การส่งเสริมการฝึกปฏิบัติธรรม การทำสมาธิและการฝึกจิตสามารถช่วยลดความเครียดและความโกรธ ซึ่งเป็นสาเหตุของความรุนแรง พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

แต่อาจแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ขึ้นอยู่กับการนำไปปฏิบัติของบุคคลและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม การสร้างความตระหนักรู้และการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมเหล่านี้ให้กว้างขวางจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต่อปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิในระยะยาวได้มากขึ้น

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ ความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ หรือในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย เป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงและต้องการแก้ไขอย่างเร่งด่วน สาเหตุของความรุนแรงต่อสตรีสามารถเกิดได้จากหลายปัจจัย เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเพศ ค่านิยมสังคมที่ส่งเสริมความรุนแรง การขาดการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิของสตรี ในจังหวัดชัยภูมิ อาจมีกรณีของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ หรือการคุกคามในรูปแบบอื่นๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงแต่ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมโดยรวมด้วย การแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีจำเป็นต้องมีการร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน และประชาชนทั่วไป โดยการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิของสตรี การให้การศึกษา การสนับสนุนทางจิตใจและกฎหมาย รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับทุกคน

ความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิและทั่วประเทศจึงเป็นเป้าหมายที่จำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในสังคม การประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อช่วยลดความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ เป็นแนวทางที่สามารถนำมาใช้ได้หลายมิติ ซึ่งหลักเมตตานี้หมายถึงการมีความเห็นอกเห็นใจและความรักต่อกัน ซึ่งสามารถช่วยสร้างสังคมที่ปลอดภัยและสงบสุขได้ นี่คือการอธิบายและวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวมของการประยุกต์ใช้หลักเมตตานี้ พระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา ก็มีบทบาทสำคัญในการช่วยลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิและทั่วประเทศ โดยการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรง การให้คำปรึกษา และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิงที่ประสบปัญหา นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังสามารถช่วยในการสร้างความเข้าใจและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในสังคมที่มีต่อผู้หญิง โดยการสอนหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรัก ความเมตตา และความเท่าเทียมกัน

พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการบรรยายธรรม และการจัดกิจกรรมต่างๆ พระสงฆ์สามารถช่วยให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานี้มากขึ้น และสามารถร่วมกันหาทางออกได้ โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายการสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือสตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรง แต่พระสงฆ์ก็ต้องการสนับสนุนจากองค์กรรัฐและเอกชน ในการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างระบบการสนับสนุนที่เข้มแข็งในระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต่อไป การใช้หลักเมตตาในการลดความรุนแรงต่อสตรีสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อสังคมดังต่อไปนี้ การปลูกฝังเมตตาในชุมชนสามารถช่วยให้ผู้คนเข้าใจสถานการณ์และความรู้สึกของสตรีที่ถูกทำร้าย ส่งผลให้มีการสนับสนุนและช่วยเหลือที่เหมาะสมมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมหลักเมตตาธรรมเพื่อสามารถกระตุ้นให้ผู้คนหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงและเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีความเข้าใจและเคารพต่อกันแทน ความเมตตาช่วยให้เกิดการสื่อสารที่ดีขึ้นระหว่างเพศและสร้างความสัมพันธ์ที่มีสุขภาพดี ซึ่งส่งผลให้ลดความขัดแย้ง จากการสนับสนุนใช้ความเมตตาในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบความรุนแรงสามารถช่วยให้พวกเขารู้สึกว่ามีคนที่เข้าใจและสนับสนุน ส่งผลให้มีความมั่นใจและสามารถฟื้นฟูได้เร็วขึ้น หลักเมตตาได้รับการนำไปใช้ในชุมชน จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและส่งเสริมการเคารพซึ่งกันและกันจากแนวคิดเรื่องการนำหลักเมตตาธรรมมาใช้ในการศึกษาและการรณรงค์จะสามารถช่วยเพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงต่อสตรีและวิธีการป้องกัน ส่งเสริมความเมตตาช่วยเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติที่มีต่อความรุนแรงและการเหยียดเพศ โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มีอำนาจ ด้วยเหตุนี้ การนำหลักเมตตามาใช้ในชีวิตประจำวันและในชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการลดความรุนแรงต่อสตรีและสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรมและเคารพในสิทธิมนุษยชน.

องค์ความรู้ที่ได้

การประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจต่อกัน ด้วยการสร้างความตระหนักรู้ จัดกิจกรรมการศึกษาและอบรมเกี่ยวกับความรุนแรงต่อสตรี โดยใช้หลักเมตตาเป็นแนวทางในการเข้าใจและรับรู้ถึงปัญหานี้ เช่น การจัดสัมมนา การทำเวิร์กช็อป หรือกิจกรรมสาธารณะเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจมากขึ้น การส่งเสริมการสนับสนุนทางจิตใจ: สร้างกลุ่มสนับสนุนสำหรับผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรง โดยมีการใช้หลักเมตตาในการให้คำปรึกษาและการฟื้นฟูจิตใจ เช่น การจัดโปรแกรมการสนทนาและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือ: ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนในการช่วยเหลือและสนับสนุนสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง โดยเน้นการทำงานร่วมกันและการให้ความช่วยเหลืออย่างมีเมตตา การส่งเสริมพลังอำนาจของสตรี จัดกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างทักษะและความมั่นใจให้กับสตรี เช่น การฝึกอบรมด้านการทำงาน การพัฒนาทักษะชีวิต และการสร้างรายได้ เพื่อให้สตรีมีความสามารถในการดูแลตัวเองและมีความเป็นอิสระ การใช้สื่อในการเผยแพร่ ใช้สื่อสังคมและสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข้อความที่สนับสนุนหลักเมตตา เช่น การสร้างแคมเปญที่เน้นการรักและเคารพกัน การป้องกันความรุนแรง และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การส่งเสริมความเข้าใจในครอบครัว จัดกิจกรรมอบรมสำหรับครอบครัวเกี่ยวกับการใช้หลักเมตตาในการสื่อสารและแก้ไขปัญหาภายในบ้าน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและปลอดภัย

การบูรณาการหลักเมตตาเข้ากับแนวทางการลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรีจะช่วยสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและเคารพซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ลดปัญหาความรุนแรงและสร้างสังคมที่มีความสุขและสงบสุขในจังหวัดชัยภูมิได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของหลักเมตตาซึ่งเป็นหนึ่งในคุณธรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสุขและความสงบในจิตใจของผู้ปฏิบัติ เมตตาแปลว่าความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน หลักคำสอนเกี่ยวกับเมตตาเป็นทางออกจากความทุกข์ การมีเมตตาทำให้เราสามารถลดความทุกข์ของตนเองและผู้อื่นได้ โดยการเข้าใจและเห็นอกเห็นใจต่อความรู้สึกของผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเมตตาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อสตรี จังหวัดชัยภูมิ” มีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวทางการประยุกต์ความสำคัญของหลักเมตตาในสังคม
2. ศึกษาแนวทางการประยุกต์สถานการณ์ความรุนแรงต่อสตรีในจังหวัดชัยภูมิ
3. ศึกษาแนวทางการประยุกต์การสร้างความรู้เกี่ยวกับหลักเมตตาในชุมชน
4. ศึกษาแนวทางการร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการแก้ไขปัญหา
5. ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายสนับสนุนผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. (2546). ความรุนแรงในชีวิตคู่. *รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิผู้หญิง*.
- ติช นัท ฮันห์. (2542). *เมตตาภาวนา: คำสอนว่าด้วยรัก*. แปลโดย ธารา รินศานต์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธนกฤต กลยานธมโม. (2560). *ศึกษานำหลักเมตตาธรรมเพื่อลดความรุนแรงในสังคมปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิริวรรณ ไกรสุพงษ์. (2544). “ความรุนแรงต่อผู้หญิง”. *เอกสารประกอบการสัมมนาของมูลนิธิเพื่อนหญิง ณ บ้านริมอ่าว*. สมุทรสาคร: ม.ป.ท.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2535). *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง
- สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4. *รายงานสถานการณ์ทางสังคมปี 2565*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://anyflip.com/pfgfj/xhgz/basic?utm_source=chatgpt.com [10 มกราคม 2568].

